

NAŠI ZAPISKI

Socialna revija

VSEBINA: *Abditus*; Socialno zavarovanje kmeta o R. L.: Anarhizem. (Dalje.) o Dr. H. Tuma: Po osemdesetletnici Leva Nikolajeviča Tolstega. (Dalje.) o Dr. Dragotin Lončar: Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiwelsa. (Dalje.) o Dr. Boris Zarnik: In memoriam Charles Darwin o PREGLED: Narodno gospodarstvo o Biologija o Strokovni pregled o Socialna politika o Politika o Oton Župančič: Epigrami □

Urednik DR. ANTON DERMOTA :: Izdajatelj in odgovorni urednik ANTON KRISTAN :: Lastnik: Konzorcij »NAŠIH ZAPISKOV« :: Uredništvo v Gorici, via Zorutti 3 a :: Uprava v Ljubljani, Dunajska cesta šte. 20

Leto VI.

II.

Marec 1909

Naši Zapiski • izhajajo vsakega 15. v mesecu ::

Naročnina znaša za Avstro-Ogrsko za celo leto
4 K 80 v s poštino vred, za pol in četrt leta so-
razmerno manj; za Nemčijo 5 K 60 v, za ostale
države 6 K 20 v. :: Posamezne številke 40 v.

Rokopisi naj se pošiljajo na adresu Dr. ANTON DERMOTA
v Gorici, Via Zorutti 3a. :: Naročnina pa na naslov: NAŠI
:: ZAPISKI, Ljubljana, Dunajska cesta št. 20. ::

„Delavska tiskovna družba“ v Ljubljani

ima v zalogi sledeče brošure, ki jih toplo
:: priporočamo vsem čitateljem: ::

- „Socializem“. Knjižnice čas. „Napreja“ v Idrji I. zvezek. Upravil Anton Kristan. Cena 20 vin.
- „Socialna demokracija in kmetiško ljudstvo“. Iz poročila urednika Antona Kristana. Knjižnice čas. „Napreja“ II. zvezek. Cena 10 v.
- „Zakaj smo socialisti?“. Uredil Anton Kristan. Knjižnice časopisa „Napreja“ III. zvezek. Cena 14 vin.
- „Komunistični manifest“. Napisala K. Marks in F. Engels. Knjižnice čas. „Napreja“ IV. zvezek. Cena 40 vin.
- „Kdo uničuje proizvodnjo v malem?“. Napisal K. Kautský. Knjižnice čas. „Napreja“ V. zvezek. Cena 30 vin.
- „Proletariat“. Napisal K. Kautský. Knjižnice čas. „Napreja“ VI. zv. Cena 30 vin.
- „Katoliško svetovno naziranje in svobodna znanost“. Napisal L. Wahrmund. Knjižnice čas. „Napreja“ VII. zvezek. Cena 70 v.
- „O konsumnih društvih“. Uredil Anton Kristan. Knjižnice čas. „Napreja“ VIII. zvezek. Cena 20 vin.
- „Kapitalistični razred“. Napisal K. Kautský. Knjižnice čas. „Napreja“ IX. zvezek. Cena 30 vin.
- „Nevarni socializem“. Napisal Etbin Kristan. Knjižnice čas. „Napreja“ X. zvezek. Cena 30 vin.
- „Narodno vprašanje in Slovenci“. Napisal E. K. Knjižnice čas. „Napreja“ XI. zvezek. Cena 24 vin.
- „Strahovi“. Napisal Etbin Kristan. Knjižn. čas. „Napreja“ XII. zv. Cena 30 vin.
- „V dobi klerikalizma“. Spisal Liberatus. Cena 40 vin.
- „Primož Trubar in slovensko ljudstvo“. Spisal E. K. Cena 8 vin.
- „Pod spovednim pečatom“. Spisal H. Kirchsteiger. Poslovenil E. Kristan. Cena I. dela 2 K 60 v, II. dela 2 K.
- „Magdalena“. Spisal S. Macher, preložil dr. A. Dermota. Cena 2 K.
- „Iz nižin življenja“. Spisal P. Mihalek. Cena 1 K.
- „Občinski socializem“. Spisal Abditus. Cena 70 vin.

Socialno zavarovanje kmeta.

Kranjski kmetje so na svojem znanem zboru v ljubljanskem „Unionu“ enodušno in z nedvoumno odločnostjo odklonili vladni načrt socialnega zavarovanja. Vzrok temu dejanju leži v tem, da bi bilo glasom omenjenega načrta zavarovancem preveč plačevati, med tem ko bi bila zavarovalna renta v resnici skromna.

Ali je to bil akt antisocialnosti? ali je bila to zgolj hujskarija, ki so jo rodili politični razlogi političnih nezadovoljnejšev?

Treba je, da pogledamo temeljiteje v to razpoloženje, ki je prišlo nepričakovano in ki je morda tudi nepremišljeno.

Kmet na Kranjskem in v slovenskih pokrajinah sploh je dandanes dobro situiran. Ne mislim s tem malih kmetov, kajzarjev, in poljedelskih delavcev, ki padajo že v proletariat, temveč resnične kmete. Na Kranjskem kmetška posestva v vrednosti od 20.000 K dalje niso nič redkega in ta posedujoči kmet je danes vodilen. Agrarne colnine zadnjih let so ta srednji stan pri nas znatno okrepile, in odkar so postali naši gozdovi prava dragocenost, se je gmotno stališče kranjskih kmetij, skoraj bi rekel, neomajno utrdilo. Pa tudi dober zaslužek v ameriških rudnikih je marsikateri račun v zemljiški knjigi temeljito prečrtal. Da gre kranjski kmet, ki ima nezadolženo posestvo v vrednosti 8 do 10.000 K, za par let v Ameriko, ni nič redkega, in kdor pozna te razmere, pač ne bode ugovarjal. Včasih so bili vžitki in vžitkarji prava in težka bremena za kmetške domove. Tudi danes še. Vendar se mora reči, da se i v tem oziru vrši velik preobrat. Če bi se kdo skliceval na statistiko, ki jo je lansko leto nabrala centralna dunajska vlada o vžitkih kot bremenih zemljišč, temu bodi povedano, da je slika zajeta iz zemljiških knjig neprava in nejasna, kakor tudi običajna statistika o vknjiženih dolgovih ni resnična. Bili so časi, ko je kmet komaj čakal, da mu je dopolnil sin 20. leto ali pa mu odslužil vojake in že sta romala k notarju. Fant se je

zaljubil in zarentačil, da ne bo več delal „za druge“, in oče mu je izročil grunt. Tako so dobile kmetije vžitkarje v najboljših letih in ker za dva še mlada para na domu ni bilo prostora, je nastopila draga grozota pravde in večnih prepиров. In šlo je navzdol nepretrgoma in tudi zelo sigurno.

Danes dobite po vaseh fante s 35. do 40. leti. Marsikdo med njimi je bil že v Ameriki, ima že nekaj svojega premoženja in ni prav nič podoben proletarcu, ki živi iz rok v usta. Oče že komaj hodi, včasih ga zapušča že spomin, a gospodari in miga, dokler more. On principiелно ne izroči sinu, ker ve, kakšen je kruh vžitkarja. Zato je čedalje manj vžitkarskih pravad, manj intabuliranih vžitkov, manj jeze in prepira. In ko sin nastopi gospodarstvo lepe in močne kmetije, ima navadno že sam tudi nekaj prihrankov, nekaj tisočakov lahko priženi in dom kar sam raste iz tal.

Tak kmet ne potrebuje socialnega zavarovanja. Njegovo socialno zavarovanje ne tiči v tem, da plačuje na leto nekaj kron in da dobi za slučaj vžitkarstva malo rento, ki se mu nikjer nič ne pozna. Njegovo socialno zavarovanje so njegove pridne roke, njegova — lahko rečem — prirojena štedivna lastnost in pa lepi gozdovi, rodovitne njive, krasna živina... On je individualist najhujše sorte in socialna zavest njegova se kaže čisto na drugih poljih. On je goreč zagovornik agrarnih colnin, visokih cen poljedelskih produktov, melioracij, dobrih cest, natančnih katastrskih mej... Od nekdaj je zabavljaj na „penzijone“ uradništva in sedaj naj sam stopi na to mesto. In to pokojninsko rento naj plača sam? Tega ne pojmi, ker mu nihče ni povedal in razložil, da mora uradništvo svojo pokojnino tudi samo prav drago plačati. Uradništvo je proletarizirano, ono mora trpeti, da dela država lepe dobičke s penzijskimi doneski, kmet pa tega noče trpeti, preveč močan je, da bi se mu ljubilo markirati ponižnost. Socialno zavarovanje tega kmeta tiči v pomnožitvi njegove individualne moči in sile. Njegova borba z zemljo ga je napravila neodvisnega, samozavestnega in ta samozavest lastne sile in pridnosti raste še vedno.

Druga plat: Mali kmet, kajžar, ki ima premalo zemlje, da bi rasel iz nje in postal močan, dela doma, vdinja se poleti na večje kmetije ali pa gre v Ameriko. Razlika? Razlika tiči v tem, da se ta človek zadolži že, ko prime za potni les, in svoje prihranke mora pošiljati domov, da more živeti ubožna družina. Sproti zginevajo trdo prisluženi dolarji in le redkokdaj je mo-

goče prigarati malo gozdno parcelo, večjo njivo. Sinovi s teh domov služijo za hlapce, gredo v mesto, naposled v rudnike in od tam v svet. To je navadna njihova pot. Hčere? Tudi one bi se rade pomožile, če so lepe; če niso od nebes obdarjene z lepoto, gredo služiti. Zadnjič sem čepel v natlačenem poštnem vozu poleg dekleta, o katerem ne morem trditi, da je bilo lepo. — Kam? — H glavarstvu po dovoljenje, grem namreč v Ameriko! — Imate tam že službo? — Seveda. Brat mi je poslal karto, pa grem. Imela bom 18 dolarjev na mesec in bom samo po sobah pospravljala. — Koliko imate sedaj? — 100 goldinarjev na leto; pri županu služim. Pa kako sem pri živini vedno umazana. Kadar je grdo vreme, sem tako umazana, da bi se lupilo z mene, če bi se ne umila. Tam bo lepše; brat mi tako piše. — Menda je šla s transportom, ki sem ga videl čez teden na kolodvoru. Priznati se mora: 100 goldinarjev na leto za kravjo deklo, tudi ni ravno bagatela za posameznega gruntarja. Pa za njo tudi ne bogastvo. Bogatejša je tujina. In že trka na vrata drugo vprašanje: Poselsko! Kaj bo kmetski stan brez poslov, brez delavcev? Kakšne višine bodo narastle na cenah poljedelskih produktov? Ne samo kmet bo trpel, tudi konsument, tudi neposedeujoči delavec, uradnik...

Rešitev poselskega vprašanja je danes najnujnejša potreba na deželi. Tu pa more pomagati samo socialno zavarovanje. In brez dvoma: Po treznem prevdarku in po jasnosti principiello mali kmet in poljedelski posel ne moreta nastopiti proti socialnemu zavarovanju, kakor tega ne bo storil industrialni delavec. Edino ta pripomoček je, da se omeji beg z dežele, da se ohrani delavne moči doma, da se zasigura majajoča se eksistenca gmotno slabih... In s splošno narodnega stališča se ima pričakovati od nameravanega socialnega zavarovanja mnogo.

Če je vladni tozadevni načrt slab in nepopoln, iz tega še ne more izhajati, da sploh zavržemo načelo državnega zavarovanja za starost in onemoglost. Ta načrt je tudi — zdi se mi — preveč šablonski in naravno se mi zdi, da je zadel pri nas na odpor. A prvo, kar je treba, je to, da se konstatira, če so tisti ljudje, katerim je to zavarovanje namenjeno, načeloma proti.

Prepričan sem, da bi bil potem konec drugačen in ne tako revolucionarno negativen, kakor na kmetskem zboru v Ljubljani. Tista razsodba je bila — umevno — izrečena v prvem razpoloženju in je vsled tega apelabna.

Ljudi pa, ki sedaj na Kranjskem med poljedelskim prebivalstvom rujejo proti socialnemu zavarovanju z edinim strašilom

— previsokimi doneski — moramo kot v resnici antisocialne ob-
soditi, ker jih pri tem praznem delu ne more voditi nikako trezno
gospodarsko načelo, temveč zgolj nizka politiška strast.

ABDITUS.

R. L.:

Anarhizem.

Dalje.

oglejmo si najprvo njegove *politične nauke*. Ker si je postavil brezvladje za ideal, bi moral dosleden tudi zanikati vsako organizacijo. Toda kot trezen mislec je hitro izprevidel, da človeštvo za sedaj brez organizacije ne more živeti. Zato predlaga namesto države organizacijo družbe na podlagi takozvane „svobodne združitve“ (*libre association*). V ti združitvi je svoboda, zakaj v nji sluša in sledi vsakdo le lastnim zakonom. Le vsled *svoje* volje pripada ti združitvi in stopi iz nje ravno tako lahko, kakor je stopil vanjo. To svobodno združitev si misli Proudhon v *obliki zadrug*, bodisi poljedelskih ali industrijskih. Vsaka zadruga se zaveže, da prepusti vse pridelke in vsa dela družbi za lastno ceno. Kakšno nalogo naj izvršuje v ti družbi posameznik, to se določi po dogovoru s sodrugi.

Organizacija družabne volje se vrši od spodaj navzgor. Na podlagi splošne volilne pravice si izbere vsak stan svobodno svoje zastopnike, ki volijo zopet izmed sebe nekaj izvoljencev, tako da se povsem neodvisno osredotočujejo državna opravila. Nad vsemi temi pa stoji kot *najvišja inštanca ljudstvo*, zastopano v narodni skupščini, kjer si daje samolastno svoje zakone. Ti zakoni pa vežejo posameznika le, ker so se sklepali in sklenili po pogajanju ž njim, ker si jih je takorekoč sam dal. Da pa vsak vse to, kar je obljubil v teh zakonih, tudi v resnici izvede, za to jamči *čut pravičnosti*, ki prešinja vse ljudstvo, odkar se mu je vcepil po vzgoji in šoli.

To je Proudhonov politični program, ki se bistveno razlikuje od socialističnega že zato, ker je zgrajen na docela drugačnem, individualističnem temelju.

Kakor je Proudhon v svojih političnih nazorih prešinjen z idejami pravičnosti in svobode, ki sta mu bistvo človeštva, tako

ga vodita te ideji tudi v njegovih *gospodarskih* nauk. Toda tu ga je dovedla njegova individualistična narava do hudega nasprotja s *komunizmom*, kakor so ga tedaj zastopali *Cabet*, *Fourier* in *Louis Blanc*. Komunizem ugaja seveda velikim množicam, toda v njem tiči neenakost in nepravilnost, „saj to vendar ni pravično, ako imajo neenaki ljudje enake pravice.“ Povsod se da v komunizmu zaslediti skrito despotično kal in to dokazuje Proudhon s spisi sodobnih komunističnih socialistov. Ako podjarmlja, pravi Proudhon, lastnina dandanes slabotne, bode komunizem nekaj podjarmljal vse močnejše in mogočnejše osebnosti. Kaj pa je bistvo komunističnega naziranja? To, da naj bo vsa lastnina in vsa posest skupna last družbe: vsak si od nje lahko vzame, kar hoče in kolikor koče; da pa ne nastane nered, mora ti družbi načelovati korenjak in veljak. — „Kaj pa je to drugega,“ vprašuje Proudhon, „nego absolutizem, samo da je oblika drugačna?“

Proudhon ceni vrednost osebnosti nad vse in ji hoče v tem splošnem izenačenju zagotoviti vendarle še trohico samostalnosti; zato želi tudi, da se zasebna last odpravi, ali zasebna posest in individualno gospodarstvo naj ostane. To je *Proudhonov kolektivizem*. Do njega je prišel po tem-le umovanju:

Zasebna lastnina je izvor vsem nepravilnostim in krutostim gospodarskega življenja, posebno tista, brez dela pridobljena lastnina, ki prihaja iz najemnine, podjetniškega dobička, iz rent in obresti; te so vzrok, da uživajo nekateri, ne da bi delali, da žanjejo, ne da bi bili sejali, in *lastnina, ki je tako pridobljena, je naravnost tatvina*. Edinega naravnega in npravnega izvira lastnine je iskati *v delu*. Tako nastala lastnina pa ne more biti v bodoči organizaciji nikdar zasebna, ker izvira vsako človeško delo vsekako iz kake kolektivne sile, torej postane tudi to, kar se je iz tega dela narodilo, takoj skupna in nedeljiva last cele družbe.

Ako je delo edini moralni izvir premoženja, potem ima vsak delavec *pravico do celega dohodka svojega dela*. Temu pa dandanes ni tako. In zakaj ne? Napoti je zasebna lastnina — v podobi zemljišč, podjetij in kapitala, ki dajejo njih lastnikom vso moč nad proizvajalnimi pripomočki (stroji, tovarnami itd.), brez kojih niti misliti ni na kako proizvajanje in pridelovanje. Ker pa delavci nimajo teh pripomočkov, so primorani vstopiti pri lastnikih v delo. Ti pa jim ne dajejo cele vrednosti njih izdelka, ampak si pridržujejo en del za glavniške obresti, podjetniški dobiček itd. Ker delavci manj dobe nego zaslužijo in pridelajo, ne morejo tako

kupovati, izdelkov se ne more toliko prodati — krize v razpečanju in trgovini sploh so naravni nasledki teh razmer.

Kupna pogodba, ki jo sklepa delavec z lastnikom, kapitalistom, je vsled premoči zasebne lastnine nesvobodna. Pri kupčiji pa mora vladati svoboda, nanjo ne sme vplivati nobena vnanja, tuja sila. To je mogoče le v „anarhiji“, v brezvladju. Tu ni ne lastnine, ne tuje sile, tu se menjavajo pridelki taiste vrednosti docela svobodno in torej pravično. Kaj pa je merilo za vrednost pridelkov? Enako vrednost imata dva pridelka tedaj, ako sta se pridelala v enakem času in z enakim naporom, v kateri stroki, to je vseeno. Kaj pa, ko bi kdo vsled lastne lenobe manj pridelal kakor drugi? Tu je prišel Poudhon do razpotja. Ena pot, na kateri bi poudarjal stališče aritmetične enakosti, bi ga dovedla v tabor komunizma, druga pot pa, ki bi mu dopuščala ozirati se na vrednost osebe, bi ga dokaj oddaljila od prvotnega strogega nasprotovanja vsemu, kar se tiče zasebne lastnine. In vendar se je Proudhon odločil za to slednjo pot. Svoboda mu je bila dražja kakor enakost. Nepravično bi bilo, pravi, meriti pridne in lene z istim merilom; ako torej kdo pridelal manj, naj tudi od navadne dnine sorazmerno manj dobi. In tako dospe Proudhon do načela: *Vsak po svojih delih*, ki je dokaj različno od njegovega prvotnega stališča nasproti lastnini! Proudhon priznava torej zasebno posest in pa delo kot merilo za dnino; ostal je individualist ter postal kolektivist in anarhist.

Sicer se pa pri njem kaže to, kar vidimo pri vseh drugih anarhistih: da je njih program in sestav po gospodarski strani najšibkejši. Temu dejstvu se nam ni treba čuditi, ako pomislimo, da jim je politična svoboda prvi in pglavilni cilj, ki naj mu služi gospodarska enakost le za pripomoček. Ni čuda torej, da so politične svoje zahteve skrbneje ustanavljali in utemeljevali nego gospodarske.

To vidimo tudi pri Proudhonu, ko poskuša uvesti svoje gospodarske nauke v praktično življenje. Da bi preprečil one brezdelne dohodke, ki se nabirajo v trgovini in dobičku na podlagi kapitala, je nameraval ustanoviti takozvano „*ljudsko menjalno banko*“ (banque d'é-change), ki naj bi podraževala blago, po katerem se malo praša, in pocenjaval blago, po katerem se dosti praša, in tako izenačila vrednosti. Vsak, ki prideluje, bi dobil za svoj pridelek menjalni list, toda brez dobička, in za ta menjalni list bi dobil kako drugo stvar taiste vrednosti. Ti menjalni listi bi se spravili v promet in tako bi se odpravil denar. Banka

bi ne zahtevala dobička in tudi ne tirjala obresti, zato bi pa potem svobodna konkurenca hitro uničila vse druge, na kapitalističnem načelu dobička sloneče denarne zavode in naprave. To umetno izmišljeno bančno organizacijo, ki ji je dal ime „mutualizem“, je poskusil Proudhon dvakrat uresničiti v praksi, toda vselej se mu je tak poskus žalostno izjalovil.

Proudhon je vzlic temu, da so njegovi gospodarski spisi šibkejši od spisov sodobnih socialistov, s svojimi političnimi idejami počasi, pa tem globlje prodiral v naziranje delavskih stanov zahodne in južne Evrope. Proudhon, duhoviti zastopnik prvotnega, docela mirnega in nenasilnega anarhizma, je položil teoretični temelj vsem poznejšim anarhističnim dokrinam. Ako ga torej čujemo nazivljati prvega anarhista, ne smemo si ga misliti zarotniško nadahnjenega fanatika s tlečo bombo v roki, ampak predstavljati si ga moramo kot visoko moralno osebnost, ki je spoznala in upoštevala neenakost človeško in vrednost posameznika nasproti izenačujočemu vplivu organizovane mase.

Dalje prih.

DR. H. TUMA:

Po osemdesetletnici Leva Nikolajeviča Tolstega.

Dalje.

Tolstoj izreka s tega stališča istine povsod v svojih delih, v „Vojni in miru“ in drugod, mišlel, da med ljudmi ni herojev, da visoki vojskovodje, Napoleon in Kutuzov, niso tisti, ki odločajo usodo narodov, ampak so le del naroda, ki s prirodno silo hodi naprej in dalje. Ni zmagoval Napoleon, zmagovalci so bili brezstrašni francoski vojaki v svoji celoti, in ni zmagal Napoleona Kutuzov, ampak zmagal ga je ruski mužik s svojo nebojaznijo pred smrtjo in s svojo ljubeznijo do rodne grude. Vse zmagovanje vojskovodij ni nič drugega, nego izraz ljudske volje. Kakor gibanje vetra, kakor tok vode, tako gre vse svojo prirodno pot brez vidnega početka in brez vidnega konca.

Z istega stališča istine obsoja Tolstoj tudi vso učenost in vse šolstvo. Učiti to, kar je človeštvo umetelno nabralo tekom

tisočletij in stoletij po sobah in po knjigah, vse je za Tolstoja „drjan“ (prazna zmes), trdeč, da so za človeka koristni in potrebni le odgovori na vprašanja, na katera pride sam. Le kar človek o sebi premišljuje, bodisi dete, bodisi odrasel človek, in iz tega premišljevanja nastane dvom in vprašanje, le jasen odgovor na to vprašanje poučuje, vzgaja in dviga. Vse drugo pa, kar se otroku daje po šolah in predavanjih, moti njegov um, da jame smatrati za prave in resnične trditve, ki so se deduktivno, četudi nelogično razvile in dobile in po katerih človek potem uredi način svojega življenja, katero mora zbok tega postati in ostati lažljivo.

S tega stališča istine sodi Tolstoj umetnost, ali že poezijo, ali glasbo, ali slikarstvo. Le to na umetnosti vzgaja, kar naravnost in takoj odmeva ne le v posameznem človeku, marveč v ljudstvu, ki posluša glasbo, ki gleda sliko, ki vidi na odru prizore, ki čita poezijo. Zaraditega obsoja Šekspirja, bil je nasprotnik Turgenjeva, ter očita obema, da njune osebe niso vzete iz življenja, marveč so nastale v fantaziji in njih govori po filozofiji pisatelja. In ker so Šekspirjevi in Turgenjevovi junaki le izrodek fantazije in filozofije, zaraditega tudi ideološkim potom vstvarjajo v čitatelju in gledalcu napačne pojme in zmedene fantazije, ga nenaravno vzbujajo.

Tako obsoja velike proizvode Beethovnov, rekoč: ako čujem glasbo Beethovnova, se vzbujajo v moji duši sami nerazumljeni čuti, vzbujajo se moja čustva, ne čutim pa v sebi nobenega zadovoljstva, nobenega ujedinenja, ampak le silno hrepenenje, ali že veliko žalost, ali vzbujajočo radost. Vsa ta šumna čustva niso prirodna čustva, so umetelno izvabljena. Zaraditega glasba Beethovnova ni umetniška, ker je nerazumljiva, in torej ne vzgaja ljudstva. Tako je nastala njegova Kreutzerjeva sonata. Nikakor pa se ne sme misliti, da je Tolstoj nasprotnik glasbe, ampak on sam je glasbeno izobražen, in v marsikaterem svojem delu podaja vpliv petja in glasbe in menda najboljše v Nataši v „Vojni in miru“, kjer petje Nataše vse zavlada in omami. Najkarakterističnejše pa je, da Nataša, kakor iz globine duše poje in vstvarja okoli sebe čustva, tako s trenotkom, ko se poroči s Pjerom, pusti petje, rekoč: sedaj me je poklicalo istinito življenje in to, kar imam delati od dneva do dneva, je mnogo višje, nego pa mama mojega petja. Ako sem po petju vzbudila ljubezen, našla sem sedaj moža, in mamljenje in vabljenje tega moža je grešno, živeti mi je višje, to je življenje soproge in matere. Priznava pa Tolstoj narodne pesmi in vse kompozicije, ki so po svoji prirodnosti razumljive ljudski masi. Tolstoj pravi: glasba je le takrat lepa, kadar

vpliva na vsakega približno enako, ter govori: „Viž, zapoje ruski priprosti fantin narodno pesem, prihaja mu iz srca instinktivno, brez vsake sile in ljudska množica, ki je bila vse drugod z mislijo, se skuplja okoli njega. Kakor med čebele, je privabila pesem trume ljudi in nehote se oprime deklet fanta in v ruskem plesu se ziblje vsa množica, zadovoljna in polna pravega veselja.“ Zato vpraša Tolstoj: „Ali ni to prava in čista umetnost?“ Po drugi strani posluša množica Beethovnovе sonate, godba šumi in hrumi po okrašenem gledališču, polnem gospode in lepotic, in v vseh ta glasba vzbuja samo strasti in poželjenja. In kadar se množica razide, se razide k priležnicam in za bogato obložene mize. Mesto da bi glasba razvila čisto blagodejno veselje, vzbuja le nerazumljene instinktivne strasti tudi pri ljudeh, ki se imenujejo, da so izobraženi.

Z istega stališča presoja Tolstoj religijo. Priznava le toliko vero za upravičeno, kolikor jo človek spoznava s svojim razumom. Kristusovo vero zajema iz evangelijev po navadnem zmislu besedi, brez prisiljenega razlaganja in tolmačenja. Pravi: Kristus je bil učenec propovednika Ivana Krstnika. Njegovi nauki so vplivali nanj mogočno, tako da se je odstranil v samoto puščave premišljal. Odrekal si je živež ter prišel do spoznanja: ako živimo, ustvarjeni po božji volji, smo tudi dolžni življenje z živežem ohraniti. Zaraditega nam je živež potreben le v toliki meri, kolikor je sposoben, da nas ohrani žive in zdrave. Kar je preko tega, pa je vzrok razkošnemu življenju, to so skušnjave satana. Poleg potrebe živeža vsak čuti v sebi glas vesti. To svojo vest vsakdo z navadnim razumom pojmi, in ako jo posluša, posluša glas božji, glas očeta, je torej sin božji. Kristus ni nikdar trdil, da je bog, marveč je le trdil, da sluša glas božji v sebi in da je zato božji sin. Glas vesti nam je edino vodilo, kako živeti, in ako ga slušamo, smo srečni in živimo po namenu življenja, po namenu božjem. Kakor je živež potreben zame in za moje zdravje, tako je tudi potreben za mojega bližnjega, in razum meni veli, da je moj bližnji meni enak, in vest mi veli, da moram postopati z enakim svojim bližnjim tako, kakor sam proti sebi. Kar ne želim, da bi se zgodilo meni, tega naj ne delam tudi bližnjemu. Zaraditega Tolstoj ne priznava nikakih čudežev ter čudeže v evangelijih tolmači po svojem. Čudež pomnoževanja hrane ni na primer nič drugega, nego izraz ljubezni do bližnjega. Ko je nekaterim poslušalcem zmanjkalo jestvin, so pa drugi imeli zaloge, je Kristus pozval poslušalce, naj si dele med seboj, in glej: bilo je dovolj

za vse. Čudež v Kani Galilejski ni nič drugega, nego da je Kristus pozval svate, naj bodo zmerni, da bodo uživali isto sveto veselje, ako vino pomešajo z vodo, in glej: bilo ga je dovolj, in svatba se je vršila istotako veselo.

Raditega Tolstoj ne priznava nikake cerkve, ne priznava nikakega duhovstva, ravno ker trdi, da vest živi v vsakem človeku in da je ona edino vodilna in merodajna. V krščanstvu ne vidi nikakega božjega razodetja, ampak le historično prikazen, ki se je razvila med človeštvom, ki pa je človeka učila, spoznavati namen življenja. Smatra, da so religije, hebrejska in krščanska, t. j. katoliška, protestantska in pravoslavna, nastale vsled umetnega tolmačenja knjig stare in nove zaveze. Kar se tiče tolmačenja evangelijev, pa pravi: ako ni učenje propovednika razumno, tedaj ni veliko. Ker mu je merodajen le glas vesti kot glas božji, taji svetega duha. Dovolj je razumevanje evangelija po prostem besedilu, da se krščanstvo, t. j. čisti nauk Kristusov izreka za najvišje filozofsko in etično učenje, do katerega se je do sedaj človeški razum povspel. Vse učenje cerkveno, ki ne soglaša s prostim razumevanjem evangelija, imenuje zatajevanje boga in slepljenje ljudstva. Zaradi tega svojega izreka je bil Tolstoj leta 1901 izobčen iz pravoslavne cerkve.

Konec prih.

Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa.

Priobčuje dr. Dragotin Lončar.

2.

Z Dunaja, dne 13. maja 1861.

astiti gospod doktor! Če dalje bolj se meni Čehov ravnanje takšno dozdeva, da mi Slovenci ne moremo ž njimi iti. Res je, da oni zmiraj o decentralizaciji in avtonomiji govore, kar tudi mi hočemo. Pa niso tisti možje, katerim bi se zaupalo. Njih besedovanje je jalovo. Posebno so se ob ves kredit pripravili, ker se Clam Martinic kot njih vodja gerira. Če ta mož le besedo zine, se takoj ve, da mu nič od srca ne gre. Bog nas obvari, da bi Clam Martinic minister postal. On je človek, ki le na to preži, ali na službo Oberstburg-

grafa na Češkem. Klaudy tudi zmiraj eno gode, zmiraj le govori: „Se. Majestät, unser hochherziger Kaiser, Loyalität, Treue, Ver-söhnung“ in vsak pameten ve, kam pes taco moli. Rieger je najbolj pošten, pa neizrečeno strasten človek. Tak velikan tudi ni, kakor ga slovanski časniki povzdigujejo. Čehi so se grozno motili, ko so mislili, da bodo oni večino zbora za svoj voz upreženo imeli. Računali so najmanj na 120 glasov. Pa pri zad-njem osebnem glasovanju v adresni debati se je izkazalo, da s Poljaki skup le kakih 48 glasov štejejo. Tomek, škof Jirsek so ničle. V zgovornosti in izurjenosti se s svojimi nasprotniki pri-merjati ne morejo. Lovro Toman je njih zvest tovariš in je tudi pri glasovanju jih vedno podpiral. Vem, da bodete z glavo po-majevali, kako da smo mi drugi tako izneverjeni sinovi slovanski, da svojih severnih bratov v sili ne podpiramo. Očitno Vam po-vem, da srce in prepričanje sta najboljša vodji v vseh okoliščinah. Čehi le hočejo svojo češko krono, oni hočejo to delati, kar pri Madjarjih izvedeno vidimo. Iz njih ust zmiraj le slišimo: Ein einiges, mächtiges Österreich — in vendar vse njih dejanje le na to gre centralno moč popolnoma v nič pripraviti. Ne mislite, da poslanci drugih kronovin in dežel centralizacijo hočejo. Tisto antišambrianje v ministerskih sobah, tista „Pašawirtschaft“ Statt-halterjev, kateri so pazljivo le na Dunaj gledali, je vsem ostudna. Pri vprašanju o „politische Verwaltung“ se bomo o tem pomen-kovali in videli boste, da je sploh duh zbora zoper tisto biro-kratično centralizacijo, katera je vse dežele v duševnem in ma-terialnem smislu izsesala. Zgornji Avstrijci, Štajerci, Korošci i. t. d. bodo v tej reči ene misli. Zdaj pa ne moremo s Čehi iti, ker vidimo, da so oni zadovoljni, ako se le cesar v Prago preseli, ali ako Clam Martinic minister postane, naj potem najhujši absolutizem vlada. Te svoje misli Vam odkritosrčno povem. Dr. Kavčič v Ljubljani ima prav, ker mi je pri odhodu rekel: „Die Čechen haben nie ein ehrliches Spiel gehabt.“ To se ve, da taka korespondenca ni za „Novice“. Da Nemci niso tako strašni, izpričuje podpora, katero je Tomanov amendement dobil, in ako bi ga bil bolje tekstiral, in ako bi bil na mesto „noch mehr die moralischen Interessn der Völker“ rekel „ebenso die geistigen Interessen der Völker“, bi ga bili Nemci tudi soglasno podpirali bili... Z Bogom

Vaš prijatelj

Dragotin.

Z Dunaja, dne 30. maja 1861.

Častiti gospod doktor! Tukaj Vam pošljem imenik vseh udov spodnje zbornice. Gotovo bo Vas mikalo zvedeti, v katero vrsto ta ali oni govornikov spada, ali je posestnik, ali učenik, ali uradnik i. t. d. Dozdaj se zanimivega v naši hiši še nič ni prigodilo. Najpoprej smo se v devet krdel ločili, in dr. Pražakov predlog je bil potrjen, po katerem se je po kronovinah in deželah srečkalo, tako da v nobeno vrsto preveč poslancev iz ene dežele ne bi prišlo. Pa sam zlodej vé, kako se je zgodilo, da smo trije Kranjci, namreč jaz, Kromer in Toman v eno krdelo prišli. Predlog zastran preiskave pravičnega reda, ali naj ga zbornica potrdi, ali prenaredi, je bil na posebno komisijo oddan, katera dozdej svoj „bericht“ čez to reč še ni oddala. Adresna debata je bila zato zanimiva, ker smo prvič priložnost imeli imenitnejši govornike obeh poglavitnih strank zaslišati. Pisal sem Vam že, da nam Čehi in njih načelniki nič kaj ne dopadejo. Kakor je leta 1848 grof Stadion rutenskim kmetom komandiral, ravno tako je tudi zdaj Rieger absolutni vladar čez češko stranko. Kakor od verjetnih mož slišim, na Češkem to velja, kar Rieger po navdihnjenju Palackega zapoveduje. Kateri ni od njega rekomandiran, ne more v deželni zbor zvoljen biti. To jaz ne imenujem svobodno gibanje, temuč drugo obliko absolutizma. Bog daj, da bi moja misel kriva bila! Rutenski škof Litvinovič je prvi odškodnino zbornikov, ali plačilo, katero naj se jim da, sprožil. Gospod škof niso prevarčen mož, so nam 10 gold. namenili. Presneto dragi poslanci smo! Pa to nas nekoliko tolaži, ker ta dnina gre na stroške „Velike Avstrije“. Pretečeni pondeljek so se začeli pomenki zastran neodgovornosti poslancev. Tu je nam vrli Smolka vprvič povedal, da sami ne vemo, kaj da smo, da bi za zdaj morebiti boljše bilo domu se podati, ker nas veliko dela še čaka. Čehi so se zoperstavljali, da bi se tudi tukaj neodgovornost poslancev deželnih zborov sklenila, ker bi se tako „avtonomija“ posameznih dežel in kronovin kratila. Specialni pomenki čez oba paragrafa te postave se bodejo prihodnjo soboto pričeli, ker jutri ima akademija svojo letno sejo, in mi smo tudi tja povabljeni. Iz tega lahko previdite, da naš gospod prezident angleški pregovor: „Čas je denar,“ ravno visoko ne ceni, in rekel bi skoraj, da se je vseh poslancev nekaka mlačnost lotila. Vlada tudi sama ne ve, pri čem da je, ona sem in tja tava. Morebiti da se bo

spet na sabljarstvo oprla. Ogre v naš zbor vabiti, bi bilo smešno početje. Od začetka sem pač slišal ene „Hofrathe“ čez to reč govoriti, pa zdaj kar besedice o tem več ne zinejo. Le Poljaki bi bili možje, ki bi morebiti simpatije Ogrov si pridobili. Oni so krepki možje, njih zgodovina jih nekoliko z Ogri veže, in kjerkoli so se ljudstva za svobodo bojevala, gotovo Poljakov ni manjkalo. Pa ne mislim, da bi Poljaki avstrijski vladi iz te homatije pomagati hoteli.

Znano je Vam, da so nas kranjske poslance časniki pikati začeli. Prečudno pa se je nam dozdevalo, kako da „Ost in West“ na tako surov način nas obrekuje. Mi ta časnik ne cenimo visoko, ker vidimo, da mu poštenost popolnoma manjka. Prav je, da se tudi v posebnem nemškem časniku pravice Slovanov zagovarjajo pa v njih brambo se ne smejo laži porabiti. Toda „Ost in West“ je mnogokrat tako v „Tendenzlügen“ zašemarjen, da se v njem le z lesčerbo zrnice resnice najde. Tudi tisti sestavek „Ost in Westa“ ni bil v Ljubljani fabriciran, temuč na Dunaju. Bog daj pisarju pamet! V zbornici imamo posebno izbo, v kateri so vsi avstrijski časniki na ponudbo. Joj in prejoj, kako debele laži tu beremo. Med Dunajskimi časniki so „Vaterland“, „Volksfreund“, „Gegenwart“ in „Ost u. West“, ki v vrsto zvestih služabnikov reakcije opadajo, in ki bi nas danes rajši kot pozneje v popolni absolutizem zavozarili. Zares škoda, da „Slovani“ zgodovine leta 1848 si nočejo v poduk vzeti. Ravno tako se tudi zdaj snuje pogin svobode. Namesto da bi vsa ljudstva z obema rokama po zlatih jabolkih svobode segla, bodo še zoper svobodo protestirati začeli, misleč, da bi to njih „autonomiji“ škodovati moglo. Pojdi rakom žvižgat s tvojo neslano žolčnostjo! me boste zavrnili. Pa ne zamerite, da Vam svoje misli odkritosrčno razodenem. Ne vem, ali Vam kdo za „Novice“ iz deželnega zbora¹⁾ dopisuje. Toman je dobil eno permanenckarto za korespondenta Novic, in kakor slišim, jo je nekemu dijaku oddal, kateri je obljubil zaporedoma za „Novice“ o državnem zboru korespondirati. Lepo pozdravim Vašo gospo in vse znance. Zdravo.

Vaš prijatelj

Dežman.

¹⁾ Biti mora „iz državnega zbora.“

In memoriam Charles Darwin.

Stoletnica Darwinovega rojstva je izzvala po vseh časopisih in dnevnikih nešteto razprav in člankov, dejstvo, ki kaže, kako velikanskega pomena je bil ta veleum ne samo za znanost, nego za prosveto vobče. Tudi slovenski listi so že mnogo o tem poročali — deloma iz mojega peresa¹⁾ — slavile so se pred vsem Darwinove zasluge za biološke znanosti. Upati smem torej, da so cenjeni bralci že poučeni o vodilnih mislih Darwinovih del.

Ako hočemo pa povsem umevati pomen Darwina kot učnjaka, treba je, da se podrobneje seznanimo tudi z osebnostjo tega duha-velikana, saj nam kažejo vsa njegova dela simpatiške poteze značaja svojega avtorja. Naj posvetim torej te vrstice pred vsem Darwinu-človeku in njegovemu tako zanimivemu in vzornemu življenju.

12. svečana leta 1809 je zagledal v Shrewsburyju Charles Robert luč sveta kot drugi sin zdravnika Roberta Waringa Darwina²⁾. Že v prvi mladosti je izgubil svojo mater, tako da se je mogel v poznejših letih nje le temno spominjati; odgojitelj mu je bil torej pravzaprav samo oče; v mnogih ozirih se je pokazal tudi vpliv njegovega brata in sester. Mladost Darwinova ima mnogo značilnega, kaže nam, kako doseže genij kljub največjim zaprekam naposled le svoj cilj. Po prvem šolskem poduku vstopi Darwin v veliko šolo dr. Butlerja (nekako humanistiško gimnazijo), ki jo zapusti po sedmih letih. „Ničesar ne bi bilo slabšega za mojo izobrazbo,“ piše Darwin, „kot je bila dr. Butlerjeva šola; kajti bila je izključno klasiška in se ni poučevalo ničesar drugega, razen malo starega zemljepisja in zgodovine. Da je šola sredstvo za izobrazbo, mi je bilo popolnoma nepojmljivo.“ Toda suhoparnim filologom se kljub največjemu trudu ne posreči, da bi zamorili Darwinovo zanimanje za naravo. Že kot mal deček počne Darwin zbirati vsakovrstne naravne predmete, rudnine, hrošče, metulje i. t. d. Ganljiva je dobrosrčnost, ki jo kaže že mali dečko: smili se mu, moriti živalice v svrhu zbirke in zbira zato samo žuželke, ki jih najde mrtve.

¹⁾ „Slovenski Narod“ št. 41, dne 20. februarja.

²⁾ Izgovori: Dáruin.

V višjih razredih se bavi posebno s kemijo. S svojim bratom Erazmom si napravita v lopici na vrtu mal laboratorij ter delata v prostih urah vedno razne kemiške poskuse. „To je bila najboljša izobrazba za časa šole,“ beremo v Darwinovi avtobiografiji; „kajti spoznal sem praktiški pomen eksperimentalne znanosti.“ To Darwinovo zanimanje za kemijo pride tudi do ušes šolskega ravnatelja, in „učeni“ filolog mladega dijaka strogo posvari ter mu prepove tratiti čas „s tako nepotrebnimi stvarmi“! Uspehi Darwinovi v šoli seveda niso bili posebno povoljni, kajti ni se mogel sprijazniti z zaprašenimi klasiki. Oče mu nekega dne reče: „Ti nimaš za nič drugega zmisla, kot streljati, loviti pse in podgane, in ti boš še sebi in celi rodbini v sramoto.“ Menda se še ni nikdar nobeno prerokovanje tako malo uresničilo, kot te besede. Leta 1825 odide Darwin na vseučilišče v Edinburg, da študira medicino, kakor njegov brat Erazem. Toda profesorji v Edinburgu niso bili najboljši; skoro vsi so imeli lastnost, svoj predmet posebno dolgočasno predavati, tako da tudi te študije niso Darwinu posebno prijale. Razen tega se ni mogel vaditi razteleshvanja mrličev; še bolj zoprno mu je bilo, prisostvovati kirurški operacijam, ki so jih izvrševali tedaj še brez narkoze. Nekaj časa je slušal geološka predavanja; toda tudi ta so bila tako dolgočasna, da je tedaj sklenil, da ne čita nikdar v svojem življenju nobene geološke knjige. Večje zanimanje je kazal za zoologijo; mnogokrat je spremljal zoologa dr. Granta pri njegovih raziskavanjih na morski obali. Dasi je bilo to zanimanje le bolj nekak šport, je vendar mladi Darwin že tedaj odkril nekaj zelo pomembnega: našel je namreč larve mahovca flustra (to so mali polipom podobni črvički, ki žive v morju). Večkrat je obiskoval Darwin nekega zamorca, ki se je bavil z nagatenjem ptic, ter se je učil pri njem te umetnosti. Najljubša zabava je pa bil Darwinu tedaj lov. Jeseni je vedno zahajal k svojemu stricu, graščaku Wedgwoodu, kjer je od jutra do večera lazil po šumah in grmovju za divjačino. Da, tako je bil zavzet za lov, da se je, kakor piše, skušal pregovoriti, da je lov nekaka intelektualna zabava, nekaka znanost. To navdušenje za lov je bilo pač izraz njegove neizmerne ljubezni do narave, do poglobljanja v živo prirodo in njene tajinstvene pojave.

Ko je bil Darwin že dve leti vpisan v medicino, spozna njegov oče, da ta stroka sinu ne prija posebno, in odloči se, da ga pošlje v Cambridge študirat bogoslovje. Mlademu Darwinu sicer ta študij ni ravno bogvekaj ugajal, toda misel, da postane

pastor na deželi, mu je bila zelo simpatiška in zato se je brez posebnega obotavljanja udal volji svojega očeta. Toda opazil je, da je v Edinburgu pozabil vso grščino in latinščino; zato se je moral najprvo zopet temeljito seznaniti s klasiki. Šele v božiču 1828 se je napotil v Cambridge. Profesorji tu so bili mnogo boljši in spretnejši, nego pa v Edinburgu. Razen teoloških lekcij sluša Darwin tudi javna predavanja slovečega botanika Henslowa. Zelo so slovela tudi predavanja geologa Sedgwicka; toda Darwinu se je v Edinburgu geologija tako zagabila, da se še ni mogel odločiti, da jih sluša. Profesor Henslow je prirejal večkrat botaniške ekskurzije na deželo, katerih se je udeleževal Darwin vedno z največjim zanimanjem, in kmalu mu je bil Henslow pravi očetovski prijatelj, kar je velikega pomena za vso nadaljno izobrazbo Darwinovo. V hiši Henslova se je seznanil Darwin z raznimi učenjaki, ki so se silno zavzeli za mladega dijaka. Z začudenjem poroča Darwin, kako so ga že tedaj spoštovali vsi ti možje. Brez dvoma so takoj spoznali nenavadno nadarjenost Darwinovo ter so radi tega pospeševali vse njegovo stremljenje. Vendar pa imajo tedanje naravoslovske študije Darwinove še bolj značaj športa; s pravo strastjo nabira tedaj hrošče, toda ne preiskuje jih anatomske; glavni smoter mu je, da si napravi veliko zbirko. Vendar se počno polagoma pojavljati na Darwinu poteze pravega znanstvenika. Dve knjigi: Herschelov uvod v naravoslovje in Humboldtov potopis, so napravile nanj najgloblji vtis; tedaj se mu je prvi pot pojavila želja, postati naravoslovec in prispevati z lastnimi raziskavanji za prirodoznanstvo. Početkom leta 1831 napravi Darwin končni izpit ter postane B. A. (*baccalaureus artium*¹⁾). Po izpitu sklence ostati še nekaj časa na vseučilišču, in profesor Henslow ga pregovori, da posluša geološka predavanja profesorja Sedgwicka. Popolnoma novo obzorje se tu otvori Darwinu; kmalu je bil z dušo in srcem zavzet za geološko znanost ter si je s svojo marljivostjo v kratkem času pridobil naklonjenost svojega učitelja. V avgustu l. 1831 ga vzame Sedgwick s seboj na geološko ekskurzijo v severni Wales, ki je bila za Darwina največjega pomena, kajti tu se je temeljito naučil geološkega opazovanja v prosti naravi. Vrnivši se od ekskurzije, najde Darwin v Shrewsburyju pismo profesorja Henslowa, ki mu poroča, da namerava

¹⁾ Na Angleškem so trije akademiški gradi: „*baccalaureus*“, „*magister*“ in „*doctor*“. Bakalavreat je nekak končni izpit iz večjega obsega znanja. Primerjali bi ga morda lahko s prvim medicinskim rigorozom ali s kemiškim „*Verbandsexamen*“.

kapitan Fitzroy, vodja geografske ekspedicije, ki so jo tedaj pripravljali, odstopiti pol kajute na ladiji „Beagle“ mlademu naravoslovcu, ki bi prostovoljno spremljal ekspedicijo; Henslow ponudi Darwinu, da ga priporoči pri kapitanu. Darwin je bil seveda ves v ognju, saj bi se sedaj lahko vresničile njegove želje, obiskati dežele, ki jih Humboldt tako zanimivo popisuje.

Res čudno je, kako malo je manjkalo, da se ni izjalovilo to potovanje, ki je bilo za vso nadaljno Darwinovo kariero odločilnega pomena. Oče njegov je bil namreč silno nasproten temu načrtu, rekel je: „Samo tedaj ti dovolim, ako najdeš vsaj enega človeka zdrave pameti, ki ti svetuje udeležiti se tega potovanja.“ Darwin je že odgovoril Henslowu, da ne gre, tedaj pa poseže vmes stric Wedgwood ter pregovori očeta, da privoli. Darwin takoj odpotuje v Cambridge k Henslowu in nato v London, predstaviti se Fitzroyju. Toda, kakor je pozneje smeje pripovedoval Fitzroy Darwinu, je le malo manjkalo, da ga ni zavrnil in sicer radi — nosu. Fitzroy je bil namreč pristaš Lavatrovih nazorov ter je mislil, da so ljudje, ki imajo tako širok in debel nos, kakor Darwin, premalo energični. No, Darwin mu je tekom ekspedicije pač jasno pokazal nesmiselnost takih dedukcij.

Namen Fitzroyjeve ekspedicije je bil, mapirati Patagonijo, Ognjeno Zemljo, zapadno obrežje južne Amerike in nekatere otoke v Tihem Oceanu. Ekspedicija je obstojala iz več oficirjev in mornarjev vojne mornarice; mesto naravoslovca, ki naj bi proučeval geologijo, botaniko in zoologijo omenjenih dežel, je sistemiziral Fitzroy iz lastnega nagiba. Fitzroy je vobče za ekspedicijo mnogo prispeval iz lastnega premoženja.

Dne 27. grudna 1831 je odjadrala ladija „Beagle“ z Darwinom na krovu iz пристanišča Devonport. „Beagle“ je bila mala vojna topnjača, na jadra seveda, imela je samo 242 ton. Ladije te vrste so nazivali tedaj „krste“ in to raditega, ker so se pri večjih viharjih jako lahko potopile. No, vendar se je „Beagle“ pod spretnim vodstvom svojega kapitana vedno dobro kretala in srečno prestala vse nevarnosti. Ker je bila ladija za tako veliko ekspedicijo primeroma majhna, je bilo zelo malo prostora v kajutah. Darwin je imel z oficirjem - maperjem Stokesom (poznejšim admiralom) malo kajuto v zadnjem delu ladije. Polnila je to kajuto velika miza, ki sta si jo morala pri delu deliti s Stokesom; Darwin je mikroskopiral in seciral, a Stokes je risal zemljevide. Nad mizo sta viseli postelji in v kotu kajute je bila mala omarica; to je bilo vse, kar je imel Darwin na razpolago. Kakor piše,

mu je pozneje zelo koristilo, da je bil primoran, navaditi se v tej kajuti na najstrožji red; drugače bi mu bilo tu namreč nemogoče pripraviti toliko različnih živali in urejati svoje zapiske in svoje zbirke. Darwin je bil žal silno podvržen morski bolezni; kadar se je počela ladija malo jače zibati, je moral opustiti svoje delo ter leči na posteljo. „Res smililo se mi je gledati,“ piše admiral Stokes, „kako je žrtvoval Mr. Darwin tako zgodaj svoje zdravje in je moral pozneje vedno resno čutiti zle posledice potovanja.“ Toda tudi, ako je ležal, Darwin ni bil brez dela: čital je, kolikor so mu moči dopuščale. Lyellovi „Principles of geology“ so mu bili tu najzvestejši drug, delo, v kojem je pojasnil Lyell s popolnoma novimi načeli geološki razvoj, v katerem je pokazal, da so delovale na zemlji vedno iste sile kot dandanes, da so se geološke plasti razvile prav polagoma brez vsakih katastrof v neizmerni dobi stoletij in tisočletij. Tako Darwin na svojem potovanju res nobeno minuto ni bil brez dela. Težko je pojmiti, koliko je moral Darwin pri tem pretrpeti radi morske bolezni. Čim dalje hujše se mu je pojavljala morska bolezen, in ako pomislimo, da je potovanje trajalo celih 5 let, nam je razumljivo, kaj je žrtvoval Darwin prirodoslovni vedi, ki jo je tako ljubil.

Pomen tega potovanja za razvitek Darwinovih študij in nazorov je bil velikanski. „Potovanje na ladiji „Beagle“ je izdaleka najvažnejši dogodek mojega življenja,“ piše Darwin, „in je določilo celo mojo karijero; vedno čutim, da je bilo to potovanje prva prava vzgoja in izobrazba mojega duha.“ Ko je nastopil Darwin svoje potovanje, je bil sicer v mnogih ozirih naravoslovno zelo izobražen, vendar je bil šele nekaj diletant. Na potovanju se je moral postaviti popolnoma na svoje noge. Največje marljivosti je bilo treba in koncentrirane pozornosti za vse pojave v naravi. Vse, kar je čital na potovanju, je izkušal spraviti v direktno zvezo s tem, kar je opazoval, in je z opazovanjem izpopolniti. Tako se je razvil tekom 5 let iz prejšnjega bogoslovca in prirodoslovnega diletanta najtemeljitejši naravoslovec vseh časov. Res neverjetno je, koliko novih geoloških, botaniških in zooloških dejstev je nabral Darwin na svojem potovanju. Tudi večino poznejših idej je razvil že na potovanju; ravno descendenčna ideja mu je prvokrat vzknila, ko je proučaval paleontološke in biogeografske razmere južne Amerike in otočja Galapagos.

Ladija „Beagle“ je objadrala obale južne Amerike, Novo Zelandijo, južno Avstralijo in Kapsko Deželo; odtod je plula preko Atlantskega Oceana še enkrat v Brazilijo in nato domov

na Angleško. Dne 2. oktobra 1836 se je vsidrala v Falmonskem pristanišču.

Prva leta po povratku je posvetil Darwin obdelovanju nabrana materijala, urejanju zbranih zapiskov in izdaji večjih znanstvenih del. Živel je najprvo v Cambridge, poznejše večinoma v Londonu, toda večkrat je obiskal tudi svojega očeta v Shrewsburyju in strica Wedgwooda, saj je našel tam izvoljenko svojega srca: svojo sestričino Emo Wedgwood, s katero se je l. 1839 poročil. Po svoji poroki se je naselil stalno v Londonu. Večkrat je zahajal v tem času v družbo; seznanil se je tu z raznimi slavnimi možmi, z Lyellom, z botaničarjem Brownom, z Macaulayem, Carlyleom, A. Humboldtom i. dr. Geološki spisi in opis potovanja, ki jih je v ti dobi izdal, so kmalu zasloveli in Darwina so tedaj povsod poznali kot spretnega geologa in geografa. Že l. 1839 ga je imenovala angleška akademija znanosti, „Royal Society“ svojim članom.

Toda hrupno življenje v Londonu Darwinu ni posebno prišlo; kajti že kmalu po svoji poroki je začel bolehati, tako da ni bil več kos družabnim obveznostim. Uvidel je, da potrebuje miru, ako hoče uspešno delovati na znanstvenem polju. Po dolgem obotavljanju se je naposled l. 1842 odločil zapustiti London ter si kupil malo posestvo v Downu pri Beckenhamu v Kentu. Darwin je bil namreč precej premožen in tudi njegova soproga je imela precejšno imovino, tako da nista bila navezana na nikak zaslužek. Še istega leta se je preselil s celo rodbino v Down. Najmirnejše življenje je bilo tu. Razen par priprostih seljakov ni imel nobenih sosedov, tako da je bil popolnoma nemoten ter je mogel ves svoj čas posvetiti znanstvenemu delu. „Moje življenje teče kakor ura in priklenjen sem na kraj, kjer je bom končal,“ je pisal Darwin l. 1846 Fitzroyju in res je ostal v Downu celo svoje življenje.

Po preselitvi v Down se je pričelo pravo eksaktno delo. Vsa svoja raziskanja, ki so mu pripomogla do nevenljive slave, je izvršil Darwin v Downu. Saj tu je mogel na svojem domovju gojiti vsakovrstne domače živali in rastline ter jih proučevati, študije, ki so bile podlaga vsem njegovim važnejšim razpravam. Celih 40 let je prebil Darwin v ti samoti; nobenih posebnih dogodkov nam ne kaže njegovo nadaljno življenje, zato so pa ta leta nerazdružno spojena z zgodovino znanosti. Vsak korak, da, vsaka misel Darwinova v downski samoti pomeni, kako važno znanstveno odkritje ali kak nov znanstven nazor.

Naj posvetimo torej sedaj pozornost lastnostim, ki so omogočile Darwinu, dovršiti tako ogromno znanstveno delo! Konec prih.

Pregled.

Narodno gospodarstvo.

Podržavljenje železnic. Avstrija je imela do srede petdesetih let minulega stoletja vse važnejše tedanje železnice v svojih rokah. S svojo nesrečno politiko tik pred krimsko vojsko je zaigral absolutizem za nesmiselno mobilizacijo ves državni denar in vlada si ni znala pomagati drugače, kakor da je prodala vse železnice in mnogo svojih domen tujim, največ francoskim špekulantom z lastno izgubo 153 milijonov gld.

Pod Taaffejem, v začetku osemdesetih let, je pričela druga doba podržavljanja, ki je ostalo le polovičarsko delo.

Pod Wittekom in Derschatto je pričela tretja perioda „socializacije“. S tremi važnimi družbami na severu države — Južno-severno-nemška zveza, Severo-zapadna žel. in priv. avstrijsko-ogrška Državno-železniška družba — je sklenila vlada slične punktacije, in če bo državni zbor funkcioniral ter rešil to predlogo do 31. marca t. l., pride že letos v državne roke 3100 km novih prog, tako da bo imela država potem 18.150 km, zasebniki pa 3250 km prog. Med slednjimi je v francoskih rokah se nahajajoča Južna železnica, ki bo gotovo v kratkem podržavljena.

Za imenovane tri proge bo morala odračunati Avstrija letne rente do 1865, ki odgovarjajo danes kapitalizirani svoti 1.138.230.412 kron. S tem stoji v zvezi nameravana popolna prevstrojitev organizacije državnih železnic sploh in sicer po pruskem vzoru.

Denarni promet. Vrednost zlata in srebra je bila še pred dobro tremi desetletji kakor 1:15,5, zadnji čas je približno 1:40. Vsa denarna politika se izčrpa zato danes le še v regulaciji zlata, kar je tem važnejše in v gotovih okolnostih usodepolnejše, ker so vpeljale skoro vse civilizirane države sveta zlato denarno veljavo vsled splošne razcenitve srebra.

Končna inštanca za vse te manipulacije in končni obračun mednarodnega denarnega prometa je londonska Bank of England. Zadnje mesece je bilo z zlatom pri ti banki vsled slučajne konstelacije zelo pičlo. Ker imamo sedaj v mednarodnem prometu na leto dvakratno žetev, potrebuje Anglija tudi

vsako pomlad mnogo zlata, da finansira svoj prekmorski promet.

Tukaj pomore spretna bančna manipulacija, ki se izraža v znižanju odnosno zvišanju meničnega diskonta. Na ta način se je posrečilo Angležem pokupiti obilo nemških v Aržentiniji plačljivih menic. Tem potom je šlo v februarju iz Nemčije 24 milijonov M zlatnikov po 20 M v Buenos Aires. Okroglo 9500 kg nemškega zlata plača angleške obveznosti.

Istočasno je morala izvoziti nemška Reichsbank mnogo svojega zlata tudi v Holandijo in Avstrijo.

Avstrija zbira zadnji čas zlato, kolikor ga sploh more. Ta želja je zelo umljiva. Bi-li prišlo do spopada na jugu, ki bi se gotovo vlekkel nekaj mesecev, je avstrijska valuta takoj v krizi in na površje stopi papirni denar. Avstrijski zlatniki bi izginili popolnoma iz prometa. Pripomniti je treba, da avstrijska zlata veljava, vpeljana po nekaterih brezvspešnih poskusih srečnejše l. 1892, tudi sploh še ni popolnoma perfektna. Avstro-ogrška banka zamenjuje sicer na željo svoje bankovce z zlatom, toda doslej je v kaj takega ne more prisiliti nobena postava, kakor je to na Angleškem, Nemškem i. t. d.

Zelo so padle italijanske lire. Vsled mesinskega potresa je izostal eksport južnega sadja. Vsled ameriškanskih volitev je prišlo po drugi strani lani zelo mnogo italijanskih izseljencev nazaj v svojo domovino. Izostale so s tem velike svote, ki so romale prej vsak teden v gotovem iz Amerike v Italijo. To oboje vpliva nepovoljno na italijansko bilanco, vendar je ta padec kurzov vsled drugače jako lepega italijanskega gospodarskega položaja samo trenutnega značaja in pomena.

Diskont stoji povsod zelo nizko. V Parizu oficialni okoli 1,5%, privatni celo le 1%. Reichsbank ga je znižala na 3,5%, kakor je bilo baš štiri leta leta osorej. Da se je tega tako dolgo ogibala, je lahko umeti, če vpoštevamo njeni eksport zlata. Drugače ga je do- ločila gotovo že na 3%.

Efektna borza. Trgovina in industrija ste že mesece po celem svetu v neprestani stagnaciji. Glavni vzrok je Amerika.

Steber industrije je danes železna stroka, a ravno ta je izredno padla. Celo mogočni, doslej še vsakokrat kljubujoči jekleni trust United States Steel Corporation ni mogel več vzdržati svojih cen. S tem je zaprt pot tuji konkurenci v Ameriko, kar se pozna isti hip v Evropi, zlasti na Nemškem in Angliji.

Ta depresija ameriške železne industrije ima mnogo povodov. Najprej splošna denarna kriza leta 1907, potem predsedniška volitev, po Taftovi zmagi zopet močno nepremišljena hausse spekulacija. Reakcija ne izostane in treba jo bo preboleti z marsikaterimi žrtvami.

Nadalje se pripravlja v Ameriki revizija carinskega tarifa, o kateri je še popolnoma negotovo, ali se odloči za zvišanje ali za znižanje carine na železo ali ostane pri starem. Na končno rešitev tega vprašanja pred poletjem ni misliti. Kadar pa manjka New-Yorku iniciative, tedaj mirujeta tudi Berlin in London.

Splošno stagnacijo še povečuje nejasni položaj na Balkanu. Prvotno je bila borza popolnoma mirna in še sedaj ne veruje v dejanski konflikt, dasi pri naša zdaj Dunaj, zdaj Pariz vznemirljive vesti, ki vse gotovo niso brez vsake podlage. Zlasti nezaupni so postali špekulantje, odkar ne kaže Rusija več tistega edinstva z ostalimi državami, kakor je bilo baje prvotno.

F. L. TUMA.

Biologija.

(Homo heidelbergensis Schoetensack — starost Trinilske formacije — pithecanthropus — regresivni razvoj morskih klobukov — Doilein o tripanosomih — treponema pallidum.)

Odkar je zadobila descendenčna teorija občno veljavo, je bil vedno eden prvih problemov postanek človeka. Kakor je bilo jasno, da se je razvil človek iz opicam sorodnih bitij, tako malo fosilnih ostankov človekovih prednikov je bilo še pred kratkim znanih. Že od 60 tih let so vedno iskali „missinglink“ (manjkajoči člen) človeškega rodovnika, toda šele v najnovejši dobi se je posrečilo izpopolniti vrsto naših živalskih prednikov. Na Javi je našel Dubois pitekanropa, v Krapini je odkril Gorjanovič-Kramberger več ogrodij primitivne človeške

species in pred kratkim je našel Schoetensack pri Heidelbergu ostanek bitja, ki je v vsakem oziru najprimitivnejša najdba te vrste. Pri vasi Mauer v bližini Heidelberga je jama, kjer kopljejo pesek; tu so izgrebli v oktobru 1907 v globočini 25 metrov čudno čeljust, jako spominjajočo na opice. Koncem prošlega leta je izdal Schoetensack svojo obširno razpravo o ti silno zanimivi najdbi. Čeljust je tako podobna opičji čeljusti, da je bilo le po zobovju mogoče dognati bližjo sorodnost tega bitja s človekom. Brade, ki je tako karakteristiška za čeljust današnjega človeka, manjka heidelberški čeljusti popolnoma, njen prednji del je zaokrožen skoro tako kot pri antropoidnih opicah. Zadnji del čeljusti, kjer se inserirajo mišice in ki je pri modernem človeku jako ozek in šibko razvit, je pri ti najdbi silno širok in masiven, tako da tvori v tem oziru heidelberška čeljust pravi prehod med antropoidnimi opicami in človekom. Le zobovje ima, kakor rečeno, človeški značaj. Žal razen čeljusti niso našli nobenih ostankov tega bitja. Schoetensack je nazval tega našega prednika Homo heidelbergensis. Posebno važna je starost te izkopine; kajti dognano je popolnoma točno, da je prediluvijalna, da odgovarja formaciji heidelberškega peska gorenjim plastem terciarne tvorbe, dočim so vsi drugi ostanki človeških prednikov precej mlajši, diluvijalni. Homo heidelbergensis je res pravi „missinglink“, kaže nam jasno prvotno stanje skupnih prednikov človeka in antropoidnih opic. Nepretrgana vrsta form veže pa to tvorbo z modernim človekom: Homo heidelbergensis — Homo primigenius (Neanderthal, Krapina in Spy) — avstralski zamorci — moderni človek, bi bila galerija naših prednikov, kdor bi torej dandanes še trdil, da nimamo direktnih dokazov za postanek človeka iz opičjih prednikov, bi s tem le pokazal, da ne pozna ali noče poznati neovrznih znanstvenih dejstev.

Zelo važni so rezultati raziskav W. Volza na Javi v Trinilu, kjer je svoj čas našel Dubois pitekanropa. Volz je dognal, da je formacija, v kateri so bili ostanki pitekanthropovi, iz starejše diluvijalne dobe in ne iz terciarne, kakor je mislil Dubois. Volz je prišel do sklepa, da je živel zajedno s pitekanthropom že tudi pračlovek. To je potrdila berlinska ekspedicija, ki so jo poslali pod vodstvom W. Branca v

Trinil. Našli so namreč v onih plasteh človeški zob. Da je pitekanthrop iz diluvialne dobe, nikakor ne vmanjša njegove pomembnosti, nego le kaže, da je to potomec neke panoge človeškega rodovnika, ki se je odcepila še v terciarni dobi od vrste naših prednikov, nazor, ki ga je že vedno zastopal Klaatsch, eden najboljših poznavalcev človeške filogenije; seveda nam pa daje kljub temu vstroj pitekanthropov mnogo važnih podatkov za umevanje morfologije prednikov človeka in antropodilnih opic.

Konec prih.

Strokovni pregled.

Leto 1908 je končalo za proste strokovne organizacije, ki so združene v „državni strokovni komisiji na Dunaju“, z izgubo 8000 članov; na novo jih je pristopilo 17.000, odstopilo pa 25.000. Vzrok temu je iskati v gospodarski krizi, ki je provzročila ogromno brezposelnost delavskega ljudstva. In tu so proste strokovne organizacije izvršile popolnoma svojo dolžnost; le za brezposelne so izdale v letu 1908 nad 2.000.000 K. Seveda bodo podjetniki kljub temu slikali take organizacije še vedno za gnezda, kjer se porajajo štrajki. — Unija rudarjev avstrijskih je pridobila v letu 1908 — 1897 članov (stanje konec leta 1908: 32.613 članov). Kakšna fluktuacija vlada med rudarji, kažejo te številke: v l. 1908 je na novo pristopilo 8703 članov, izstopilo pa 6806. — Zveza tiskarskih društev se je tako razvila, da je na koncu 1908 zaznamovati razmerje organiziranih proti neorganiziranim v 97 : 3. Kurentnih skupnih dohodkov so imela zvezna društva v letu 1908: 1.200.000 kron, kurentnih skupnih izdatkov pa 1.100.000 kron; le za podpore 750.000 kron. Premoženjsko stanje zveznih društev kaže številka: 2.271.280 kron. — V zvezi delavstva kemičnih strok je bilo konec 1908 — 18.620 delavcev in delavk organiziranih. — Splošno pravovarstvo in strokovno društvo železničarjev v Avstriji je želo tudi v letu 1908 lepe vspuhe ter znamenito napredovalo. Od 51.832 članov, ki jih je društvo štelo konec leta 1907, je zraslo na 56.000, ki so združeni v 218 podružnicah in 162 vplačilnicah. Nemškega društvenega glasila „Der Eisenbahner“ se je izdalo v letu 1908 — 1.172.100, češkega — 575.000

— slovenskega — 53.600 — poljskega — 98.200 izvodov. — Osrednja zveza zidarjev je štelala konec leta 1908 še 32.000 članov, dasi je bilo to leto za zidarje skrajno neugodno radi premajhne stavbene delavnosti. Samo na Dunaju je bilo leta 1908 nekaj nad 3500 zidarjev manj vpisanih, nego v letu 1907. — Zveza kovinarjev je koncem leta 1908 izkazala 62.787 rednih članov ter 1.400.000 kron dohodkov. Kako hudi boji so bili v letu 1908 v kovinski industriji, kaže to, da se je moralo le za podpore v štrajku in izprtu plačati nekaj nad 700.000 kron. — Predilniških delavcev je bilo koncem 1908 organiziranih 48.000 v 372 podružnicah. Nemško glasilo „Der Textilarbeiter“ izhaja v 27.000 izvodih, češko v 10.000, poljsko v 1200; slovenski in italijanski člani pa dobijo njim pripadajoče strankine liste. — Glasilo državne strokovne komisije „Die Gewerkschaft“ izhaja v 84.000 izvodih. „Odborové združeni“ pa v 16.800 izvodih. — Češke socialistične takozvane „separatistične“ organizacije, ki so se ločile od državne komisije na Dunaju, imajo svojo strokovno komisijo v Pragi. O ti izpregovorimo prihodnjič.

ANTON KRISTAN.

Socialna politika.

Načrt socialnega zavarovanja in bolniške blagajne.

Na Dunaju je zboroval 7., 8. in 9. januarja kongres avstrijskih bolniških blagajn, ki se je pečal izključno za vladno predlogo o socialnem zavarovanju. Ta kritika vladnega načrta je tem važnejša, ker izraža mnenje neposrednih interesentov socialnega zavarovanja in ker so ga povedali možje praktično-strokovnega znanja in dolgoletnih specialnih izkušenj. V sledečem podajamo vodilne misli te kritike.

I. V bolniškem zavarovanju znači napredek raztegnitev zavarovalne obveznosti na posle, domače, poljske in gozdarske delavce, pomnožitev materinskega varstva in zvišanje mrtvaščin. Obžalovati je, da se bolniškemu zavarovanju niso pritegnili pomorščaki in delavci z 2400 K presegajočimi letnimi dohodki. Glavna hiba vladnega načrta glede bolniškega zavarovanja pa je: razbremenitev zavarovalnih zavodov za

onemoglost in nezgode ter javnih bolnišnic na škodo bolniških blagajn, ki prav občutno zadene delavstvo.

II. V nezgodno zavarovanje pošilja vladna predloga še manj solnčnih žarkov; razen ravnopravnosti nezakon-skih otrok ga skoraj ni napredka, pač pa prav obilno nazadovanja. Predvsem je treba razširiti tesni krog zavarovancev na obratne uradnike, pomorščake in ribiče; dalje treba razširiti pojem obratnih nezgod na nezgode, ki se dogode na potu na delo in z dela in na obrtne bolezni. Polna nezgodna renta znašaj dve tretjini letnega zaslužka in naj se zviša v slučaju absolutne onemoglosti na višino letnega zaslužka. Kapitalna odpravnina namesto rent naj velja le izjemoma in sicer v polni glavnični vrednosti rente. Plačevanje mrtvaščine ob smrtnih nezgodah je ohraniti tudi v prihodnje. V svrhu zavarovalno-tehničnega pokritja vseh nezgodnih rent in amortizacije računskega deficita, ki je 1906 znašal že 68 milijonov kron, je zvišati prispevke (ki jih plačujejo delodajalci), odpraviti kontingentiranje prispevkov in njih redukcijo, če je zavod za 10% aktiven.

III. Najtemeljitejšega popravila je potreben vladni načrt glede zavarovanja za starost in onemoglost. Predvsem je neobhodna finančna ločitev zavarovanja samostojnih od delavskega zavarovanja. Združitev obeh panog je skok v temo, kajti za zavarovanje samostojnih manjka statističnega gradiva in izkušenj inozemstva; vsled različne starostne razvrstitve in gospodarskih razmer bi bilo zavarovanje samostojnih težko in drago breme delavstva. Zavarovanje samostojnih je urediti s posebnim zakonom, razširiti krog zavarovancev in ustanoviti šest rentnih razredov, ki si jih zavarovanci prosto volijo. Za zavarovalno obveznost delavcev je odpraviti starostni meji (16. oziroma 65. leto) in medzno mejo (2400 letnih dohodkov), zvišati je rente v toliko, da odpade potreba ubožnih podpor, uvesti vdovske in sirotinske rente namesto kapitalnih odpravnin, omogočiti onim, ki prekoračijo tekom prehodne dobe 65. leto ali pa postanejo invalidni, uživanje rent.

IV. Najbolj zgrešena v vsem vladnem načrtu je organizacija socialnega zavarovanja. Izločiti je birokratične okrajne zavarovalne urade, ki bi dušili samoupravo, ovirali, množili in dražili upravne posle; izvesti je organizatorično koncentracijo vsega delavskega zavarova-

vanje na podlagi avtonomnih, od državne oblasti in obrtnih zadrug neodvisnih bolniških blagajn. Odpravijo naj se v to svrhu bratovske skladišnice, rudarji naj se uvrstijo v teritorialne nezgodne zavarovalnice in ostalo socialno zavarovanje, dalje naj se odpravijo bolniške blagajne, ki štejejo manj kot 500 članov. Bolniške blagajne naj opravljajo poleg vseh zadev bolniškega zavarovanja vse lokalne posle delavskega zavarovanja sploh. Zahtevati je popolno garancijo za svobodo socialno-političnih volitev; uvedba proporcionalnega sistema pa je ob neorganski sestavi bolniških blagajn škodljiva, ker pomenja upravno-tehnično razdrobitev. Vsled slabših rizik je za poljedelske in gozdarske delavce ustanoviti posebne bolniške blagajne. Za predstojništvo nezgodnih zavarovalnic je zahtevati paritetno delojemalcev in delodajalcev. Za zavarovanje samostojnih je ustanoviti posebno rentno blagajno na Dunaju. Lokalne posle te panoge naj opravljajo obrtne zadruge, stanovske zadruge poljedelcev, občine, okraji, eventualno tudi bolniške blagajne v prenešenem delokrogu. V slučaju prestopa iz enega zavarovanja v drugo naj se preneso zavarovanceve premijske rezerve. — Število članov rentnih in prizivnih komisij naj se pomnoži; odločajo naj z navadno majoriteto; načelnik-birokrat naj odpade. Končno je izvesti organizacijo zavarovalnega sodstva (razsodišča, zavarovalna sodišča in nadsodišča) na podlagi laiškega in interesnega načela z javnim in ustim postopanjem.

Kakor je razvidno iz navedenega, si kongres ni stavil daljnih vzorov; izdelal je povsem konkretne predloge za neobhodno reformo vladnega načrta, neobhodno, da socialno zavarovanje vstreže onim, katerim je namenjeno. Socialno-demokratska frakcija državnega zbora si je zahteve bolniških blagajn osvojila.

M. JAKLIČ.

Politika.

J. K., *Velik moment. Politično razmišljanje ob veselem preobratu v deželi kranjski.* V Ljubljani, januarja 1909.

Neumevanje svoje dobe obče in nepoznanje svoje politične naloge med Slovenci posebej — te dve napaki kranjskega liberalizma sta pripomogli kleri-

kalizmu na Kranjskem do večine, a po drugih pokrajinah se vrši isti razvoj. Ni bila pravzaprav poražena naprednost, ker te faktično kljub zunanji obliki ni bilo, drugače bi ne bilo mogoče, da so liberalci, kakor poudarja brošura (str. 15), sami podpisali svojo obsodbo; ne bi bilo mogoče, da je ofenzivno nastopal dr. Šušteršič z bojnim geslom splošne in enake volilne pravice in da sta se dr. Tavčar in Hribar morala zadovoljevati z defenzivo. Zmagal je klerikalizem nad politično brezprogramnostjo našega liberalizma, ki je videl svojo nalogo v osebnostih in paradnih deklaracijah, s katerimi je pač navduševal, a ne prepričeval. Politika se pa ne dela s čustvom.

Brošura sodi, da se liberalizem in socializem zlijeta v eno protikrščansko stranko, zakaj glavna gibalna moč obema je: nasprotovanje cerkvi, ker to je njiju življenski princip in pogoj (str. 18). Iz teh besed veje napačno pojmovanje socializma, ki nastopa proti vsaki cerkvi, v kolikor ona služi kapitalizmu, v kolikor degraduje verstvo na politično dekle in ravno zaradi kapitalistične politike dela nasilje svobodi vede in vesti. Napačno se tudi pojmuje socializem, ako trdi brošura, da bi pri nas najbrže še toliko ne bilo socialnih demokratov, če bi bil dr. Krek malo prej prišel na svet

(str. 23). Res je, da je dr. Krek zaviral — onemogočil bi tudi pri nas ne bil tega, kar je utemeljeno v gospodarskem razvoju kulturnih narodov. Da naš socializem ni tako jak, kakor drugod, to ni glavna zasluga dr. Kreka, ampak naše šibke kulture. Socialna demokracija na Slovenskem ni „plod zanikrnosti in brezbričnosti katoličanov“, kakor meni brošura (str. 22), marveč plod dosedanjega našega socialnega razvoja: vsi smo izrastli iz iste zemlje, ki nam je vtisnila svoj pečat.

Politični cilj kranjskega klerikalizma gre za tem, da potegne za seboj periferijo (Koroško, Štajersko in Primorsko), dalje hrvaško-srbske dežele, katoliške Slované sploh, da se vstvari krščansko-slovanska vzajemnost, s katero bi se združili tudi krščanski poslanci neslovanskih narodov. „Če oni tudi poudarjajo svojo narodnost, jim tega ne smemo preveč zameriti. Mnogo več zmisla za narodno pravičnost bodo gotovo imeli kakor liberalci,“ sklepa brošura svoja politična razmišljanja (str. 32). Torej katoliški centum v Nemčiji in v Avstriji! Analogija bi bila dobra, ako ne bi bilo razločka v tem, da je v Nemčiji katoliška cerkev v manjšini, pri nas pa v večini. In s tem je povedano vse.

DR. L.

Epigrami.

Tout comprendre c'est tout pardonner.

Moža poznam — odpušča vse na sveti,
saj veste: „Tout comprendre i. t. d.“
Mož je neslan: premislite, ljudje,
komu pa je mogoče vse umeti?

3 istim naslovom.

Jaz umem tvoje svinjstvo, o gospod,
pa mirna Bosna? Ni med brati ne!
Razumi ti prej moje batine
in moja jezo — potle bova bot.

OTON ŽUPANČIČ.

„RDEČI PRAPOR“

Osrednje glasilo Jugoslov.
: socialne demokracije :

Izhaja v Ljubljani vsako sredo in soboto.

■ ■ ■ ■	Cena 10·40 K na leto, 5·20 K	■ ■ ■ ■
■ ■ ■ ■	za pol leta, 2·60 K za četrt	■ ■ ■ ■
■ ■ ■ ■	leta, 90 vinarjev mesečno.	■ ■ ■ ■

„NAPREJ!“

Izhaja v Ljubljani dvakrat mesečno,
in sicer, 4. in 18. vsakega meseca.

■ ■ ■ ■	Cena za celo leto K 2·50,	■ ■ ■ ■
■ ■ ■ ■	: za pol leta K 1·25. :	■ ■ ■ ■

SVOBODNA MISEL

Glasilo slovenske sekcije Svobodne Misli.

Uredništvo in upravništvo:
Praga-Vinogradi : Češko.

■ ■ ■ ■	Izhaja vsak mesec in stane	■ ■ ■ ■
■ ■ ■ ■	: za celo leto 3 K. :	■ ■ ■ ■

Knjigarna L. Schwentner

v Ljubljani :: Prešernove ulice št. 3

■ priporoča nastopne novosti leta 1909: ■

Aškerc A.: Akropolis in piramide. Poetični sprehodi po Orientu. Broš. K 3—, elegantno vezano K 4-50, po pošti 20 vin. več. :: V tej najnovejši svoji zbirki nam je podal pesnik-popotnik Aškerc v poetični obliki svoje vtise s potovanja po Egiptu in Grškem. On je pač prvi med našimi pesniki užival oni bajni čar, ki obdaja one čudovite zemlje.

Cankar Ivan: Za križem. Broš. K 3—, eleg. vezano K 4-50, po pošti 20 vin. več. Na naslovni strani je izvirna risba H. Smrekarja. Ta zbirka obsega 13 novel in črtic z epilogom; iz vseh se prav razločno glasi socialna struja.

Levstik Vladimir: Obsojenci. Broš. K 2-50, eleg. vez. K 3-50, po pošti 20 vin. več. Z risbo H. Smrekarja na naslovni strani. Vsebina: Nenormalni piščanec. Razmišljeni Vid. Mlada Breda in slepec Rik. Mallopon. Levstik se odlikuje po svoji pripovedni tehniki med svojimi vrstniki-pisatelji in se zato čitajo njegovi spisi z napeto pazljivostjo od začetka do konca.

Murnik Rado: Jari Junaki. Humoreske. Broš. K 2-50, eleg. vez. K 3-50, po pošti 20 vin. več. :: Pisatelj se je priljubil že po svojih „Navihancih“ in „Znancih“ med slovenskim čitajočim občinstvom in nedvomno si pridobi tudi s to knjigo mnogo hvaležnih prijateljev njegovega posebnega humora.

■ Nedavno je izšlo v istem založništvu: ■

Kette Dragotin: Poezije. Ljudska izdaja. Z življenjepisnimi in književno-kritičnimi črticami ter faksimilom pesnikovega rokopisa. Uredil A. Aškerc. Broš. K 1-80, eleg. vez. K 2-50, po pošti 20 vin. več.

Cankar Ivan: Zgodbe iz doline šentflorijanske. Vsebina: Pesem. Razbojnik Peter. Polikarp. Kancelist Jareb. Pesem. Cena broš. K 2—, eleg. vez. K 3—, po pošti 20 vin. več.

Jerajeva Vida: Pesmi. Broš. K 1-60, eleg. vez. K 2-60.

Kipling Rudyard: Džungla. Iz angleščine prevedel Fr. K. Ilustrirana izdaja. Cena broš. K 2—, eleg. vez. K 3—, po pošti 20 vin. več.

Abdītus: Reformacija in socialni boji slov. kmetov. Cena K 1—, po pošti 20 vin. več.

Prijatelj Ivan dr.: O kulturnem pomenu slov. reformacije. Cena K 1—, po pošti 20 vin. več.

Zabukovšek Ivan dr.: Avstro-Ogrska nagodba. Cena 60 vin., po pošti 10 vin. več.